

Sisällys

Suomen Varhaiskasvatus ry	2
Esipuhe	3
Lapsen äänen priimusmoottori, Leena Turja	8
Eeva Hujala	
Juhlamosaiikkia	12
Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa..	16
Jonna Leinonen	
Päiväkodin arki lasten kertomana	41
Piia Roos	
Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa.....	56
Elina Kataja	
Osallisuutta edistävän suunnittelun tasot	80
Elina Fonsén, Johanna Heikka, ja Janniina Elo	
Lasten osallisuus perustoiminnoissa.....	96
Titta Kettukangas ja Ulla Härkönen	
Trageton-menetelmä lapsen osallisuuden mahdollistajana lukemaan oppimisessa	115
Marja Nurmilaakso	
Pedagoginen dokumentointi välineenä 1-3 -vuotiaiden osallisuuteen päivähoiton aloitusvaiheessa.....	133
Kati Rintakorpi	
Vaikuttamisen ympyrä varhaiskasvatuksessa.....	155
Tuulikki Venninen	

Suomen Varhaiskasvatus ry

Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa -teoksen julkaisija on Suomen Varhaiskasvatus ry, joka on riippumaton yhdistys. Yhdistyksen toimintaa on aiemmin Suomessa toteuttanut FACEI (Finland Association for Childhood Education International), joka oli maailman vanhimman kansainvälisen kasvatustieteiden järjestön ACEI:n (Association for Childhood Education International) alainen. Suomen Varhaiskasvatus ry jatkoi vuonna 2002 lakkautetun FACEIn toimintaa itsenäisenä yhdistyksenä.

Yhdistyksen päätarkoituksena on lasten suotuisten kasvuolosuhteiden edistäminen ja se pyrkii edistämään lasten oikeuksia, kasvatusta ja hyvinvointia kotona, päivähoitossa, koulussa ja yhteiskunnassa yleisemminkin. Pyrkimyksenä on niin ikään edistää lasten kanssa työskentelevien yksilöiden ja ryhmien välistä yhteistyötä, ja tukea kasvattajien työtä sekä heidän ammatillista kasvuaan. Toiminnassaan Suomen Varhaiskasvatus ry kiinnittää huomiota lasten tarpeiden huomioimiseen ja oikeuksien toteutumiseen sekä pyrkii edistämään lasten asemaa yhteiskunnassa.

Yhdistyksen pyrkimyksenä on tukea tutkijoiden, kouluttajien sekä käytännön kasvatusta ja opetustyötä tekevien välistä vuorovaikutusta em. tavoitteiden toteutumiseksi. Näitä päämääriä toteutetaan konferensseilla, seminaareilla, koulutuksella, tiedotuksella, julkaisutoiminnalla ja vuosittain ulkomaille suuntautuvalla opintomatalla, jolla tutustutaan eri maiden varhaiskasvatukseen ja sen koulutukseen.

Yhdistyksen jäseneksi voivat liittyä kaikki varhaiskasvatuksesta sekä lasten asemasta yhteiskunnassa kiinnostuneet henkilöt sekä yhteisöt. Lisätietoja löytyy yhdistyksen nettisivuilta <http://eceaf.org/>. Myös yhdistyksen ajankohtaisiin asioihin kantaaottavat facebook-sivut ovat saavuttaneet laajan lukijakunnan. Yhdistys kokoontuu säännöllisesti keskustelemaan ajankohtaisista varhaiskasvatukseen liittyvistä asioista ja järjestää jäsenilleen opintomatkoja ja seminaareja. Yhdistys julkaisee myös tieteellistä kotimaiselle ja kansainväliselle lukija- ja kirjoittajakunnalle suunnattua verkkolehteä VARHAISKASVATUKSEN TIEDELEHTI, JECER (Journal of Early Childhood Education Research), joka on luettavissa osoitteesta jecer.org.

Esipuhe

Osallisuus on suomalaisen varhaiskasvatuksen kentällä noussut keskeiseksi lapsen oikeuksiin ja asemaan vaikuttavaksi tekijäksi viimeisten vuosien aikana. Osittain tämä johtuu varhaiskasvatuksen tutkimuksen aseman vahvistumisesta päiväkotityötä kehittävänä tekijänä. Esimerkiksi vuonna 2009 pääkaupunkiseudulla alkanut osallisuuden kehittämishanke VKK-Metro on tutkimusraporttien ja koulutusten muodossa levittänyt tietoa lasten osallisuudesta ja sen tukemisesta laajalti ja monissa kaupungeissa osallisuus on otettu koko kunnan varhaiskasvatuskentän kehittämisen kohteeksi. Osallisuustutkimuksen ja aiheeseen liittyvän käytäntöjen kehittämiseen tähtäävän keskustelun myötä on vahvistunut uusi käsitys lapsesta osaavana ja taitavana toimijana, joka aktiivisesti tulkitsee ja vaikuttaa ympäröivään yhteisöön, päiväkotiin ja päiväkotiryhmään. Kansainvälisessä tutkimuksessa näiden vaikuttamismahdollisuuksien on jo lähes kymmenen vuoden ajan nähty määrittävän myös lapsen oppimista ja kehitystä. Varhaiskasvatuskulttuurissa, jossa oppiminen nähdään vuorovaikutteiseksi ja aktiiviseksi toiminnaksi on tärkeää, että varhaiskasvatuksen työntekijät sitoutuvat ottamaan lasten osallisuuden osaksi toimintaperiaatteitaan ja kehittämään pedagogiikkaa niin, että lasten mahdollisuudet osallisuuteen niin oppimisessa kuin vuorovaikutuksessa ja arjen rutiininomaisissa toiminnoissa saavat lisääntyä.

Osallisuutta koskevalle tuoreelle tutkimustiedolle on varhaiskasvatuksen kentällä suuri tarve ja osallisuuden edistämiseen pyritään aktiivisesti. Vaikka kiinnostus osallisuuden tutkimustietoon on lisääntynyt, voi tutkimus kuitenkin olla kasvattajille ja opettajille vielä vaikeasti hahmotettavaa. Käsillä oleva teos on ensimmäinen suomalainen osallisuutta varhaiskasvatuksessa käsittelevä teos ja se on toimitettu suomalaisen varhaiskasvatuksen kentän toiveesta saada käyttöönsä tutkimuksiin perustuvaa tietoa käytäntöjen arvioimiseen ja kehittämiseen. Julkaisu pyrkii kokoamaan uusimman kansallisen tutkimuksen osallisuuden alueelta ja nostamaan esiin erityisesti uuden sukupolven tutkijoita. Kirjan artikkelit ovat käyneet läpi tieteellisen vertaisarviointiprosessin, jonka aikana tekstejä on korjattu tieteellisten käytäntöjen mukaisiksi pitäen silmällä myös käytännön kehittämistyötä ja varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintatapojen uudistamista.

Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa jakautuu kahdeksaan artikkeliin, jotka avaavat osallisuuden käsitettä sekä teoreettisista että käytännön varhaiskasvatustyön lähtökohdista. Ensimmäisessä artikkelissa Jonna Leinonen tarkastelee osallisuuden ilmiötä väitöskirjatutkimuksensa tarjoamista näkökulmista ja avaa osallisuuden kehittämisen mahdollisuuksia riippuen siitä, tarkastellaanko lasten osallisuutta demokraattisena arvona tasavertaisuuden kautta, työvälineenä päiväkodin arjen organisoimisessa vai lasten oppimista mahdollistavana sosiaalisena ilmiönä. Leinonen avaa ja käsitteistää pienten lasten osallisuutta kansainvälisen tutkimus- ja kehitysnäkökulmien valossa. Myös Piia Roosin artikkeli perustuu väitöstutkimukseen ja

tarkastelee lasten ääntä ja kerrontaa osallisuuden kokemuksen viitekehyksessä. Roos nostaa esille lasten kerronnan moninaisuutta ja pohtii lasten kokemusten käyttömahdollisuuksia osallisuuden kulttuurin kehittämisessä.

Elina Kataja kirjoittaa artikkelissaan kokemuksistaan päiväkotiki Kuusimäen osallisuuden kehittämishankkeessa. Kuusimäessä lasten osallisuuden mahdollisuuksia pyrittiin lisäämään muuttamalla kasvattajien tapaa kuulla ja kokea lapsi. Näin syntyi kulttuuri, jossa korostui lasten mahdollisuus vaikuttaa omaan arkeensa ja ideoida toimintaa yhdessä muiden kanssa. Katajan artikkelissa korostuu suunnitelmallisen pedagogiikan keskeinen rooli mikrotasolla. Tätä tematiikkaa tarkastelevat makrotason suunnittelutyössä ja sen käytännön toteuttamisessa Elina Fonsén, Johanna Heikka ja Janniina Elo artikkelissaan. Tässä artikkelissa keskeiseksi tekijäksi nousee ryhmäkohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman rooli sekä päiväkotiryhmän toimintaa ohjaavana että lasten osallisuutta lisäävänä asiakirjana. Kirjoittajat kuvaavat tarkasti myös suunnitteluprosessien toteutumista käytännön varhaiskasvatustyössä. Perustoimintojen ja päivittäisinä toistuvien rutiinien kehittäminen lasta osallistavaksi pedagogiseksi toiminnaksi on puolestaan aiheena Titta Kettukankaan ja Ulla Härkösen artikkelissa, jossa perustoimintojen merkitystä avataan laajalti varhaiskasvatuksen teoreettisesta kehyksestä.

Marja Nurmilaakson artikkeli keskittyy tarkastelemaan osallisuuden kysymyksiä lukemaan ja kirjoittamaan oppimisessa ja esittelee norjalaisen Trageton-menetelmän periaatteita ja käytännön sovelluksia. Nurmilaakso sivuaa myös mediakasvatuksen ja lapsuuden mediakulttuurien vaikutusta päiväkotiarkeen sekä pohtii mahdollisuuksia hyödyntää näitä osallisuuden periaatteiden mukaisesti. Seuraavaksi Kati Rintakorpi käsittelee osallisuutta osana pedagogista dokumentointia. Artikkelissa tarkastellaan tutkimuskatsauksen omaisesti kirjoittajan päiväkodissa toteutettua dokumentointiprojektia, jossa keskityttiin tuomaan lapsen ääntä sekä lapselle merkityksellisiä kokemuksia arjen varhaiskasvatustilanteisiin. Kirjan viimeisessä artikkelissa Tuulikki Venninen tarkastelee lapsen osallisuuden esteitä ja niihin vaikuttamisen pedagogiikkaa kansainvälisesti julkaistun tutkimuksensa valossa. Esteinä osallisuudelle ilmenevät niin työn organisointiin, rutiineihin kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogiseen osaamiseen liittyvät asiat. Venninen tarjoaa artikkelissaan myös käytännön esimerkkejä näiden esteiden ylittämiseen pedagogisessa työssä.

Kirjan artikkelit tarjoavat lukijalleen moniäänisen katsauksen osallisuuden pedagogiikkaan varhaiskasvatuksessa. Lapsen oikeus tulla kuulluksi ja vaikuttaa itseään koskeissa asioissa on turvattu lailla ja sitä kautta kirjattu myös valtakunnallisiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Se sisältyy suunnitelman lapsikäsitykseen sekä pedagogiikalle asetettuihin tavoitteisiin ja päämääriin. Tämän julkaisun tavoitteena on osaltaan avata näitä osallisuuden erilaisia määrittelyjä ja ottaa osaa teemasta käytyyn tieteelliseen keskusteluun. Osallisuuden määrittely osana varhaiskasvatusyhteisön perustehtäväpuhetta on tärkeää, jotta käsite saa yhteisesti jaetun merkityksen.

Ammatillisen keskustelun ohella lapsen osallisuutta tulee edistää luomalla käytäntöön sellaisia pedagogisia rakenteita, joiden kautta lasten vaikuttamismahdollisuudet lisääntyvät. Tutkimusperusteisten artikkelien erilaiset näkökulmat tarjoavat hyviä ideoita sekä konkreettisia välineitä varhaiskasvatuksen arviointi- ja kehittämistyöhön.

Osallisuuden teeman kautta julkaisu kunnioittaa myös yliopistonlehtori Leena Turjan merkkipäivää liittyen hänelle läheiseen tutkimusalueeseen. Suomen varhaiskasvatusyhdistys haluaakin toivottaa Leena Turjalle lämpimät onnittelut. Samalla julkaisun tuotto tukee Suomen Varhaiskasvatus ry:n toimintaa lapsen ja varhaiskasvatuksen yhteiskunnallisen aseman edistämiseksi.

Tampereella, Savonlinnassa ja Helsingissä, 4. syyskuuta, 2014

Johanna Heikka, Elina Fonsén, Janniina Elo ja Jonna Leinonen